

common and different forms of interaction are focused. It is emphasized that the Ukrainians showed the greatest activity in these processes.

Key words: *policy of "Ukrainization", relationships, the People's Commissariat of Education (NPO), culture, education, Russian Federation, Kuban, Ukraine.*

Отримано: 11.09.2011

УДК 378.6:358.2(477.43)«19»

Р. А. Колос

КУЗНЯ ВІЙСЬКОВИХ ІНЖЕНЕРІВ У КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ В 70-х—90-х рр. ХХ ст.: ВІХІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ

У статті розкриті етапи становлення і розвитку навчально-матеріальної бази, особливості організаційно-навчальної та громадсько-виховної роботи в Кам'янець-Подільському вищому військово-інженерному командному училищі ім. маршала інженерних військ В.К. Харченка в 70-х – 90-х рр. ХХ ст. і підкреслена роль у цьому керівників і викладачів.

Ключові слова: *Кам'янець-Подільський вище військово-інженерне командне училище, курсанти, підготовка, військові інженери, випуск.*

У наш час величезне значення посідає безпека України, що базується передусім на Збройних силах і функціонуванні ефективної системи підготовки офіцерських кадрів. Сучасний розвиток й удосконалення навчально-виховного процесу у вітчизняних військових навчальних закладах опираються на багатолітній досвід. Цим пояснюється не тільки актуальність, а й практичне значення дослідження означеної проблеми.

Висвітленням системи підготовки військових кадрів займалися такі відомі вчені, як М.І. Рибак, В.А. Колеснік, М.І. Нещадим, М.І. Голик та інші. Окремі аспекти цього питання знайшли відображення в працях військових педагогів і психологів М.І. Драгомирова [20], Б.М. Маношнікова, О.В. Барабанщикова [23], В.І. Вдовюка [17], П.М. Городова [34], О.М. Данченка [19], В.П. Іванова [21], Ф.П. Тонких [22] тощо. Проте історія підготовки офіцерських інженерних кадрів у Кам'янці-Подільському впродовж 70-х – 90-х рр. ХХ ст. поки що в науковій літературі не розкрита. Це обумовлює потребу комплексного дослідження та висвітлення проблеми. Враховуючи можливості статті, ми не ставимо завдання вичерпно висвітлити всю систему підготовки, а лише основні етапи діяльності.

Як відомо, в другій половині 60-х рр. ХХ ст. протистояння держав Варшавського договору і НАТО досягло свого апогею. Керівництво СРСР розцінювало це як зростання реальної військової загрози для країни. Це, в свою чергу, викликало необхідність зміцнення Збройних Сил, зокрема посилення їх новими офіцерами інженерного спрямування. За цих умов було створене військово-інженерне училище у м. Кам'янці-Подільському в

1967 р. [13, арк.32] для підготовки кадрів інженерних військ з середньою військовою та середньою технічною освітою.

Організацію навчального закладу було доручено полковнику В.І. Єрмакову, що пройшов із початку до завершення II світової війни від командира саперної роти до командира окремого інженерного батальйону. Свідченням його бойових звитяг стали 7 орденів і медалей. Керівне ядро училища склали: заступник з політичної частини – начальник політвідділу полковник А.А. Захаров, заступник з навчальної роботи – начальник навчального відділу полковник Я.С. Криксунов, заступник з технічної частини полковник М.А. Клименко та заступник з матеріального забезпечення полковник І.М. Щербина. Враховуючи великий обсяг роботи, в 1968 р. було введено посаду заступника начальника училища, яку обійняв полковник А.М. Крупський [18, с.152]. Становлення училища розпочалося з формування корпусу управлінських кадрів, викладачів і офіцерів, яке здійснювалось під безпосереднім керівництвом начальника інженерних військ Міністерства оборони СРСР генерал-полковника інженерних військ В.К. Харченка, досвідчених генералів і офіцерів інженерного управління Прикарпатського військового округу.

Підбір керівників структурних підрозділів закладу здійснювався з урахуванням фахового, керівного рівня, організаторських здібностей і особистих якостей офіцерів. Відтак, на викладацьку роботу в училище прибули викладачі Калінінградського та Тюменського військово-інженерних, Пензенського вищого військового артилерійського і Хабаровського артилерійського училищ та офіцери з інженерних військ країни. У колектив влилися досвідчені офіцери: підполковники Л.А. Азачевський, О.К. Носов, П.С. Кіржайкін, В.Н. Яковлев, Д.С. Євдокимов і майор Г.І. Покуса. Водночас, із навчальних закладів міста на роботу в училище перейшли офіцери запасу С.Ф. Матковський, В.П. Устінов, М.О. Морозов.

Для забезпечення навчально-виховного процесу в училищі сформували дев'ять циклів, зокрема: соціально-економічних дисциплін (кер. Й.О. Ляхнович), інженерно-тактичної підготовки (кер. П.І. Чепуряєв), загальновійськових дисциплін (кер. С.С. Тробоняча), машин інженерного озброєння (кер. О.М. Гончаренко), інженерних загороджень та вибухової справи (кер. О.П. Сідарков), переправ і мостів (кер. Б.В. Курмелев), фортифікації та маскування, дорожнього (кер. К.В. Усачів), загальноосвітніх дисциплін (кер. І.П. Городецький).

Провідні служби училища очолили досвідчені офіцери: капітан О.М. Шипіцин – продовольчу службу, капітан Р.С. Бондар – речову службу, капітан В.П. Слободянюк – фінансову службу, капітан В.Ф. Морозюк став помічником начальника навчального відділу з матеріального забезпечення навчального процесу. Батальйон забезпечення навчального процесу очолили командир майор Б.О. Златін і його заступник з політичної частини майор С.В. Берлов.

Спочатку в структурі училища були сформовані 2 інженерно-саперні та 1 дорожній курсантські батальйони. За конкурсом із

числа абітурієнтів Хмельницької, Чернівецької, Тернопільської, Рівненської, Львівської та інших областей провели набір курсантів першого курсу. Другий курс у складі трьох рот сформували з курсантів Тюменського військово-інженерного училища. 1-й батальйон очолив майор І.В. Зуєв, його заступником з політичної частини став капітан О.С. Макаренко та секретарем комітету комсомолу – молодший лейтенант В.Г. Іванов. Командиром 2-го батальйону призначили майора Є.С. Безменова, його заступником з політичної частини – майора Б.В. Басса, а секретарем комітету АКСМ – лейтенанта А.І. Меньшеніна. Курсантські підрозділи очолили кращі офіцери В.К. Кондратенко, Д.В. Коба, П.Л. Макарьський тощо, котрі прибули з військ.

Управління училища розмістили в приміщеннях батальйону забезпечення навчального процесу (нині місце – Центру підготовки інженерних військ) на вулиці Суворова. Особовий склад курсантів розташували на базі колишнього артилерійського дивізіону по вулиці Гагаріна, окремого медико-санітарного батальйону по проспекту Леніна (нині пр. Грушевського) та у двоповерховій будівлі, де пізніше розмістили управління училища. На основному місці розташування училища спочатку були зведені дві триповерхові будівлі казарменого типу, невеличка цегляна їдальня та будинок управління артилерійського дивізіону, обладнані стройовий плац і контрольно-перепускний пункт з виходом на вулицю Московську (нині – І. Огієнка). Медичний пункт, аптека, пошта, майстерні з побутового обслуговування розмістили в двоповерховій будівлі біля казарми № 1.

У межах навчального плану в училищі було запроваджено вивчення 28 військово-спеціальних і загальноосвітніх дисциплін, зокрема основ військової психології і педагогіки; загальновійськової тактики; інженерного забезпечення бою; зброї масового ураження; військової топографії та інженерної геодезії; зв'язку; історії військового мистецтва; вогневої підготовки; машин інженерного озброєння; дорожніх машин; ремонту і експлуатації машин інженерного озброєння; водопостачання; загальної електротехніки і електричних засобів інженерних військ; інженерних загороджень; вибухової справи; військових мостів і доріг; переправ; водолазної підготовки; основ шляхової служби і військового постачання тощо. Серед загальноосвітніх предметів стали вивчати: статистику споруд; креслення; основи технічної механіки; математику; іноземні мови (німецька, англійська, французька) тощо.

За короткий час силами викладачів був розроблений навчальний фонд лекцій з дисциплін циклу та проведено роботу з опанування методикою викладання дисциплін. Водночас, створювалось унаочнення й зміцнювалась матеріальна база, відпрацьовувались матеріали та ескізи для обладнання навчальних класів і кабінетів.

Офіційним «днем народження училища» стало 31 серпня 1967 р., коли відбулось його урочисте відкриття в будинку офіцерів за участю представників Міноборони СРСР, Верховної Ради, начальника політуправління Прикарпатського військового

округу Є.Є. Мальцева, завадмінвідділом Хмельницького обкому Компартії України С.Н. Бондаренка, першого секретаря Кам'янець-Подільського міськкому Компартії України О.М. Лесового, керівників міста і району та представників місцевої інтелігенції. Генерал-полковник Є.Є. Мальцев на виконання указу Президії Верховної Ради СРСР від 8 березня 1967 р вручив В.І. Єрмакову прапор училища, який символізував честь і доблесть колективу і зобов'язував кожного віддано служити своєму народові і боронити державу [18, с.153]. Внесення прапора здійснили офіцери на чолі з А.Д. Іщенком. Важливою віхою у становленні військового закладу було 7 жовтня 1967 р., коли курсанти першого курсу за участю ветеранів Великої Вітчизняної війни О.П. Сідоркова, Я.С. Кріксунова, І.А. Ляхновича, О.К. Носова, В.І. Муравйова, багатьох батьків, рідних і близьких прийняли військову присягу.

Навчальний рік в училищі розпочався зі сформованим викладацьким складом. Через відсутність навчальних аудиторій, заняття довелось проводити частково у казармах і приміщенні медико-санітарного батальйону, переобладнаних тимчасово під навчальні цілі, а також у будинку офіцерів [4]. Щоб забезпечити повноцінний навчально-виховний процес, у 1968 р. в училищі розпочали будівництво п'ятиповерхового навчального корпусу та триповерхової казарми. Будівельні роботи, якими керував майор Ю.П. Шатохін, здійснили корпусна інженерно-саперна рота з м. Ужгород, будівельна рота та батальйон забезпечення навчального процесу. Особливий внесок у створення навчально-матеріальної бази зробили курсанти.

Спорудження об'єктів завершили за один рік. У приміщенні навчального корпусу № 1 обладнали 80 аудиторій, навчальних класів і лабораторій. Два лекційних зали на 120 осіб забезпечили кінопроекційною апаратурою та відеотехнікою. В корпусі створили 22 кабінети для начальників кафедр, науково-педагогічних працівників, а також розмістили бібліотеку, склад топографічних карт, два методичні класи, архів, музей навчального закладу, фотолaboratorію та агрегатну з автономного забезпечення навчального корпусу електроенергією. Тоді ж для проведення теоретичних і навчально-тренувальних занять з фізичної підготовки ввели в дію спортивний комплекс площею 600 м², у якому розмістили спортивний та атлетичні зали, викладацьку, роздягальню з душовою, кабінет гідротермічних процедур, низку допоміжних приміщень.

У числі важливих об'єктів, які потребували невідкладного поліпшення, була курсантська їдальня на 350 посадочних місць. На першому році вона повноцінно забезпечувала потреби. Проте зі збільшенням кількості курсантів до чотирьох батальйонів у 1969 р. виникла необхідність її істотного розширення. Під час її реконструкції харчування особового складу училища організували в польовій кухні під брезентовим наметом, розташованій між новою казармою та медичними пунктом.

Упродовж двох років функціонування училища була створена паркова зона для техніки, зокрема бокси для зберігання техніки,

лінію технічного обслуговування та ремонту інженерного озброєння. В одному секторі розташували бокси для зберігання інженерної техніки та бокси з обігрівом для спецмашин; в іншому – лінію обслуговування і ремонту інженерного озброєння, що призначалася для проведення практичних занять, завантаження колісних і гусеничних машин для транспортування, розгортання рухомих засобів технічного обслуговування й ремонту, відпрацювання нормативів з дисциплін технічних кафедр. Важливим елементом лінії став пункт технічного обслуговування та ремонту з котельнею.

На території училища обладнали контрольно-технічний пункт, пункт заправки, відкриту мийку гусеничних і колісних машин та закриту мийку з використанням теплої води. Облаштували автономне забезпечення парку водою з свердловини глибиною 96 м, згодом збудували водонагрівальну установку, пункт технічного обслуговування і ремонту, кімнату для відпочинку особового складу та протипожежний пункт. Усі роботи виконували за генеральним планом, розробленим заступником начальника училища підполковником П.І. Клімчуком.

Загалом, начальником училища полковник В.І. Єрмаков зумів налагодити навчально-виховний процес і створити необхідну навчально-матеріальну базу, яка налічувала два початкові корпуси та спортивні комплекси з плавальним басейном, навчальний полігон із парком спеціальної військової техніки. Оцінкою цієї роботи стало присвоєння йому звання генерал-майор.

Особовий склад училища постійно відчував велику увагу з боку вищого командування. У лютому 1968 р. з ходом формування навчального закладу, створення навчально-матеріальної бази та проведенням занять з викладачами та курсантами в училищі ознайомився начальник інженерних військ СРСР В.К. Харченко. Колектив закладу перевірку пройшов успішно. Кожний п'ятий курсант отримав відмінні оцінки, добрі – більше 40,0%. З першкурсниками стали кандидатами у майстри спорту, 38 – першорозрядниками, 88 – спортсменами 2-го розряду та 330 – 3-го розряду.

У часі це співпало з підписанням Міністром оборони СРСР наказу і директиви Генерального штабу про перетворення закладу у вище військово-інженерне командне училище з чотирирічним терміном навчання [13, арк.32]. Зміна статусу зумовила необхідність виконання великого обсягу роботи з підготовки та переходу на програму вищого військового училища. Складність проблеми полягала в тому, що перехід на нову програму потрібно було здійснити без зупинки навчального процесу за програмою середнього командного училища. При цьому більшість кафедр створювалась заново, а частина циклів була перетворена в кафедри.

Так, на базі циклів машин інженерного озброєння були сформовані кафедри: машин інженерного озброєння; двигунів внутрішнього згорання; експлуатації і ремонту машин інженерного озброєння; військової електротехніки, радіоелектроніки і автоматики. Загальноосвітній цикл був реорганізований у три самостійні кафедри: вищої математики і нарисної геометрії; фізики і хімії;

загальнотехнічних дисциплін (опір матеріалів, технічна механіка); іноземної мови. Загалом, було створено 14 кафедр на чолі з І.А. Ляхновичем, С.С. Тробонячею, М.В. Лук'яновим, Т.Т. Соколовим, П.В. Курмлевим, Г.С. Фадеєвим, С.П. Івановим, А.М. Барилловим, К.В. Усачовим, А.М. Арутюновою, І.П. Городецьким, Т.Н. Лобанова-Сошитсько. У зв'язку реформуванням значно збільшилась кількість науково-педагогічних працівників кафедр. За новим штатом, затвердженим начальником Генерального штабу 30.04.1969 р., число курсантських батальйонів було збільшено до чотирьох, кожний з яких доповнили ротами дорожньої спеціальності.

У травні 1969 р. училище пройшло всебічну інспекторську перевірку, за планом Головнокомандувача Сухопутними військами, комісією під керівництвом заступника начальника інженерних військ Міністерства оборони СРСР генерал-лейтенанта інженерних військ А.Д. Тертишнікова. Перевірка засвідчила, що в училищі були створені необхідні умови для підготовки офіцерів, а стан бойової підготовки і освоєння курсантами військових дисциплін оцінені на задовільно. Підтвердженням цього стали перші державні іспити, проведені в липні 1969 р. Державною екзаменаційною комісією на чолі з генерал-майором інженерних військ А.М. Соломагіним.

2 серпня 1969 р. в Будинку офіцерів відбувся перший випуск молодих офіцерів. У цій урочистій події взяли участь начальник інженерних військ Міноборони СРСР В.К. Харченко, секретарі обласного та міського виконавчих комітетів К.Ф. Яновицький та Є.С. Гітеліс, генерал-майор І.І. Жемчужников, представники навчальних закладів і підприємств міста. З привітаннями до випускників звернулись В.К. Харченко, К.Ф. Яновицький, Є.С. Гітеліс, І.І. Жемчужников, ректори педагогічного інституту І.В. Івах і сільськогосподарського інституту О.С. Сербін.

Свято розпочалось із доповіді та святкового рапорту начальника училища генерал-майора В.І. Єрмакова про успішне завершення навчання курсантами випускного курсу. Генерал-полковник В.К. Харченко привітав випускників із присвоєнням їм офіцерського звання «лейтенант» і вручив кожному офіцерські посвідчення, дипломи та нагрудні знаки про отримання освіти. Після цього молоді лейтенанти прощались із Прапором училища.

Починаючи з 1969-1970 н.р., підготовка офіцерів в училищі здійснювалася за чотирирічною програмою. Командиром 1-го курсу курсантів, які розпочали навчання за програмою вищого військового училища, став В.Е. Андреев, його заступником з політичної роботи – В.І. Слободиський, а командирами рот – Д.М. Матус, В.Ф. Тацієнко, А.А. Романченко [1, арк.120].

У ході становлення училища дедалі масштабнішими ставали проблеми навчально-матеріального забезпечення. Враховуючи це, в 1970 р. на основі розробленого проекту розпочали спорудження навчального корпусу № 2, боксів для зберігання навчальних зразків інженерної техніки, відкритого стадіону для проведення військово-спортивних заходів, найбільшого в місті спортивного комплексу № 2 для навчально-тренувальних занять і спортивно-

масових заходів із плавальним басейном, тренажерних залів із військового п'ятиборства, офіцерського триборства тощо.

У навчальному корпусі № 2 загальною площею понад 5500 м² були обладнані навчально-виробнича майстерня, 25 аудиторій і лабораторій, 3 лаборантських і 7 викладацьких кабінети. Тут проводили практичні та лабораторні заняття з більшості військово-технічних дисциплін. Невід'ємним засобом формування в курсантів досвіду роботи на металообробних верстатах стали чотири цехи: слюсарний, токарний, кувальний і зварювальний.

Важливим для набуття практичних навичок особовим складом курсантів, офіцерами запасу, слухачами за всіма основними предметами навчання та удосконалення професійно-необхідних вмінь став створений на відстані одного кілометра від основних приміщень училища навчальний центр (полігон) площею в 256,7 га. На ньому було обладнане сучасне навчально-польове містечко з усіма військово-інженерними та спортивно-тренувальними комунікаціями. Його розбудова велася з моменту створення училища, а удосконалення тривало постійно під керівництвом начальника кафедри військових доріг Н.В. Усацова.

У 1970 р. в училищі відбувся перший випуск молодих лейтенантів за чотирирічним циклом навчання. У святі взяли участь генерал-лейтенант А.І. Тарасов, група офіцерів і генералів Прикарпатського військового округу на чолі з начальником інженерних військ округу, Героєм Радянського Союзу генерал-майором інженерних військ І.І. Жемчужниковим, а також представники громадських організацій області та міста. Враховуючи важливість події та усвідомлюючи той величезний обсяг зусиль, затрачених для цього науково-педагогічними працівниками та командирами підрозділів з підготовки молодих офіцерів, у новій ідалній був організований святковий обід.

У 1971 та 1973 рр. училище пройшло перевірки комісій інженерних військ, які високо оцінили організацію навчання та побуту курсантів. Це підтвердили результати складання державних іспитів і отриманням дипломів з відзнакою багатьма його випускниками. Стимулом до удосконалення підготовки військових офіцерів стало чергове відвідання в травні 1973 р. училища начальником інженерних військ Збройних Сил СРСР маршалом інженерних військ В.К. Харченком. На цей раз інспектування торкнулось польових навичок, рівня теоретичних і практичних знань з інженерного забезпечення бойових дій військ, мінно-вибухової справи, умінь з експлуатації та збереження інженерної техніки, озброєння, організації та проведення виховної роботи з курсантами. За підсумками перевірки були внесені зміни в організаційно-штатну структуру навчального закладу, затверджені наказом начальника Генерального штабу від 25.06.1974 р. та директивами Головного штабу Сухопутних військ від 15.07.1974 р. і штабу Прикарпатського військового округу від 5.08.1974 р. [9, арк.32]. Цьому був підпорядкований новий штат, за яким для організації перепідготовки офіцерів запасу створили замість кафедри авто-

мобільних доріг кафедру військово-інженерних дисциплін, а згодом – кафедру фізичної підготовки та спорту.

Навчання фахівців в училищі здійснювалось за командним профілем і такими спеціальностями, як: командна тактична інженерно-саперна, командна тактична інженерно-технічна та спеціалізацією інженерно-саперна повітрянодесантних військ. Починаючи з 1974-1975 рр., тут стали здійснювати підготовку офіцерських кадрів для інженерних частин і підрозділів повітрянодесантних військ [11, с.87]. З цією метою в навчальному центрі додатково створили містечко повітрянодесантної підготовки з тренувальною вежею для виконання стрибків із парашутом. Модель літака використовувалась для відпрацювання навиків із посадки та висадки майбутніх десантників з повітряних засобів.

Високий рівень навчального процесу став основою для присвоєння училищу імені маршала інженерних військ В.К. Харченка за постановою Ради Міністрів СРСР від 7.03.1975 р. та наказом Міністра Оборони СРСР від 24.03.1975 р. [9, арк.32]. На зібрані особовим складом училища кошти в липні 1975 р. на території навчального містечка було встановлено бюст В.К. Харченка [33]. З цієї нагоди львівські кінематографісти почали збирати кіноматеріали про навчання курсантів [28].

Важкі випробування на плечі військових інженерів лягли із введенням у грудні 1979 р. радянських військ в Афганістан. Майже кожен з 70–80 молодих лейтенантів, особливо випускників 1980–1988 рр., брали участь у бойових діях на території Афганістану. Загальна чисельність офіцерів – випускників училища, які пройшли Афганську війну, складала більше 800 осіб. Протягом всього часу перебування в Афганістані інженерні війська виконували найскладніші завдання, в тому числі: розвідку і подолання мінно-вибухових загороджень противника і нанесення йому максимальних втрат інженерними боєприпасами; фортифікаційне обладнання охоронних застав, командних пунктів з'єднань і частин в районах бойових дій, пунктів постійної дислокації; водопостачання військ водою; забезпечення руху військ. У військових діях загинув 41 його вихованець училища. Їх імена викарбувані на монументі пам'яті загиблим в Афганістані, розташованому на території закладу.

З 1982 по 1988 р. училище очолював генерал-майор інженерних військ Ю.М. Кузнецов. Новий начальник володів великим досвідом роботи у військах і що не менш важливо – відзначався досконалою майстерністю мінера (участь у розмінуванні Смоленської області, спорудженні «Північнокримського» каналу, військових навчань «Дніпро», «Захід-81» тощо). Пріоритетом у його діяльності стали: а) поліпшення якісного складу кафедр і доведення їх кількості до чотирнадцяти одиниць; б) розширення контингенту курсантів до 1200 осіб, включаючи тих, які навчалися за додатковим штатом; в) запровадження інституту старшин рот як засобу виведення матеріально-технічного забезпечення навчального процесу на новий якісний рівень. Потребу в цьому підказала участь випускників училища у бойових діях в Афганістані.

Зокрема, у вересні 1984 р. були внесені зміни до штату училища відповідно до директиви Головного штабу Сухопутних військ від 09.8.1983 р., директиви штабу Прикарпатського військового округу від 29.8.1983 р. За його вимогами, до складу основних підрозділів закладу увійшли чотирнадцять кафедр, а саме: марксизму-ленінізму, тактики та загальновійськових дисциплін, тактико-спеціальної підготовки, інженерних загороджень та вибухової справи, військових мостів та переправ, фортифікації та зброї масового ураження і захисту військ й об'єктів, машин інженерних загороджень, експлуатації та ремонту машин інженерного озброєння, двигунів та базових машин інженерних військ, військової електроніки, радіотехніки та автоматики, вищої математики та теоретичної механіки, фізики та хімії, інженерних дисциплін, іноземної мови, фізичної підготовки та спорту. Структурно училище складало чотири курсантських батальйони та батальйон забезпечення навчального процесу.

У вересні 1985 р. за директивою Головного штабу Сухопутних військ було проведено випуск курсантів за додатковим штатом, запровадженим у 1984 р. та здійснено скорочення всіх додаткових посад командирів курсантських підрозділів, викладачів та лаборантського складу. Слід відмітити, що штатна кількість курсантів на цей час складала 1200 осіб [9, арк.32].

Наступні зміни організаційно-штатної структури училища відбулись у 1986 р. Відповідно до директиви Головного штабу Сухопутних військ, директиви штабу Прикарпатського військового округу від 20.3.1986 р. був введений в дію штат № 17/073, за яким до складу основних підрозділів училища увійшли чотирнадцять кафедр: марксизму-ленінізму, тактики та загальновійськових дисциплін, тактико-спеціальної підготовки, інженерних загороджень, мостів та переправ, фортифікації та зброї масового ураження і захисту військ й об'єктів, інженерної техніки, експлуатації інженерного озброєння, двигунів та базових машин, електротехніки та радіоелектроніки і автоматики, математики та теоретичної механіки, фізики та хімії, загальнотехнічних дисциплін, іноземної мови, фізичної підготовки та спорту. До складу основних підрозділів входили чотири курсантських батальйони та батальйон забезпечення навчального процесу, управління училища, навчальний центр, навчально-виробничі майстерні, поліклініка, оркестр, клуб та склади [23, арк.29].

У вересні 1986 р. набір курсантів в училище було збільшено на 40 осіб. В наступному році теж відбулося збільшення кількості набору курсантів, як і в попередньому. Очевидно, це було пов'язане з тим, що у ліквідації наслідків аварії 26 квітня 1986 року на ЧАЕС та будівництві об'єкта «Укриття» взяли участь десятки офіцерів та прапорщиків училища. Для покращення стану ведення ротного господарства в 1989 р. в кожную роту курсантів була введена посада старшини роти зі штатною категорією «старший прапорщик» [13, арк.15].

У період із 1988 по 1995 р. начальником училища був полковник, пізніше генерал-майор, а з 1993 р. – доцент Г.А. Сірош [31].

За його керівництва пріоритетна увага приділялася польовому вишколу курсантів за допомогою численних навчань і тренувань.

Важливе місце в діяльності училища посідала виховна робота. Дія виховання майбутніх офіцерів інженерних військ в одному з навчальних корпусів були обладнані музей історії училища, низка експонатів про участь у війні в Афганістані випускників. З ініціативи воїнів-інтернаціоналістів на території закладу 9 травня 1992 р. відкрили меморіальний комплекс, яким увіковічили на гранітних плитах всіх загиблих в Афганістані випускників. Офіцери та курсанти училища не стояли осторонь активного суспільного життя [26]. Традиційно відбувалися зустрічі між курсантами та молодими робітниками, учнями шкіл, професійно-технічних училищ та робітниками підприємств міста для знайомства та налагодження шефських відносин [25]. У квітні 1970 р. було проведено озеленення території навчального закладу та висаджено понад 450 саджанців граба, горіха, молодих акацій, кленів та ясенів. Також на навчальному полігоні групою активістів на чолі з лейтенантом С.Г. Альчабом було посаджено фруктовий сад, для чого попередньо заготовили 400 саджанців яблуні, черешень та смородини.

Курсанти завойовували призові місця у різноманітних військових змаганнях. Стало традицією, коли після проходження урочистим маршем молоді лейтенанти прямували на центральну площу міста, де поклали квіти на могилу невідомого солдата в парку танкістів. Традиційною стала участь військовослужбовців гарнізону у святкуванні 9 травня, де курсанти училища проходили урочистою ходою під звуки військового оркестру, засвідчуючи єдність поколінь і повагу до учасників війни [24].

У справжні свята мешканців міста перетворювались випуски молодих офіцерів. Зокрема, пам'ятним став 10-й випуск, який відбувся 21 липня 1977 р. за участю багатьох почесних гостей [30], у тому числі першого заступника начальника інженерних військ МО СРСР генерал-майора інженерних військ П.В. Горбачова, начальник інженерних військ ПрикВО генерал-майора інженерних військ І.С. Ніколайчука, секретаря Хмельницького обкому КПУ С.В. Бойка, першого секретаря Кам'янець-Подільського міськкому КПУ О.М. Лесового та ін.

По-справжньому святково пройшов 20-й випуск військових інженерів у 1988 р., які представляли шістнадцять спеціальностей. В урочистостях з цієї нагоди взяли участь генерал-майори Ю.М. Кузнецов, В.М. Лепешинський і Л.В. Лотокін, перший секретар міськкому Компартії України В.О. Козлов, викладачі училища, батьки [29].

З початку 90-х рр. училище зазнало поетапного скорочення. Якщо в 1991 р. випуск фахівців склав 268 осіб, у 1992 – 241, то в 1993 рр. – відповідно 157 офіцерів [10, арк.60]. І це при тому, що у 1989 р. у КПВВІКУ налічувалось 26 кандидатів наук, з них 16 офіцерів [4; арк.24], а в 1990 р. – 28 [14, арк.3]. Якісний показник успішності за підсумками державних іспитів у 1991 р. склав 67,1% [5, арк.22], в 1992 р. – 70,1% [6, арк.24]; у 1993 р. – 53,8% [7, арк.24]; 1994 р. – 78,7% [8, арк.26] та в 1995 р. – 65,8%.

Не зважаючи на те, що в 1991 р. до училища було прийнято 424 абітурієнти [3, арк.60], за наказом Міністра оборони України № 133 від 25.07.1992 р. та директиви Генерального штабу від 28.8.1992 р. чисельність особового складу була скорочена на 434 штатних одиниць, в тому числі офіцерів і прапорщиків на 40, курсантів – на 325, робітників і службовців – на 69 штатних одиниць [15, арк.3]. Незабаром, у контексті розбудови власних Збройних Сил незалежної України в Кам'янці-Подільському була створена військова частина А-2237, в підпорядкування якої на основі директиви ДГШ-66 від 1993 р. були передані підрозділи забезпечення навчального процесу КПВВІКУ. За наступною директивою Міністерства оборони України від 9.08.1993 р. чисельність особового складу було зменшено на 870 осіб. У зв'язку з цим, кількість офіцерів скоротилась на 91, прапорщиків – на 62, сержантів – на 46, солдатів – на 246, курсантів – на 300, робітників і службовців – на 125 осіб. У вересні 1994 р. на підставі директиви Генерального штабу МО України від 04.08.1994 р. відбулось чергове скорочення особового складу на 394 штатних одиниці, внаслідок чого офіцерів зменшилось ще на 57, прапорщиків – на 10, курсантів – на 300 і робітників та службовців – на 27 осіб [16, арк.15].

Останній випуск офіцерів відбувся в училищі 18 червня, а 1 серпня 1995 р. воно перестало існувати в зв'язку з розформуванням за наказом Генерального Штабу Збройних Сил України № 136 від 27 липня 1995 р. [18, с.67].

Отже, упродовж кінця 60-х – середини 90-х рр. ХХ ст. відбулися становлення й розвиток Кам'янець-Подільського вищого воєнно-інженерного командного училища імені маршала інженерних військ В.К. Харченка, що здійснювало підготовку офіцерських кадрів для Збройних Сил. Завдяки багатогранній роботі керівництва, науково-педагогічних працівників і допоміжного персоналу була створена належна навчально-матеріальна база для повноцінного навчання та виховання майбутніх офіцерів інженерних військ. На першому етапі – серпень 1967 – серпень 1968 р. підготовка військових інженерів в училищі здійснювалась за трирічною програмою середнього військового училища. У серпні 1968 – вересні 1984 р., училище стало вищим із 4-річним терміном навчання курсантів. Складність переходу на нову програму полягала в тому, що він проходив без зупинки навчання за попередньою програмою. При цьому дев'ять циклів підготовки були переформовані у чотирнадцять кафедр. Це, в свою чергу, зумовило збільшення викладачів і допоміжного персоналу. На третьому етапі, який тривав з вересня 1984 по серпень 1988 р., здійснювалось поетапне збільшення кількості курсантів до тисячі осіб. Завершальним у діяльності училища став період з вересня 1988 р. по серпень 1995 р., пов'язаний зі згортанням його діяльності. Після цього заклад пройшов низку реорганізацій і нині успішно функціонує як факультет військової підготовки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Список використаних джерел:

1. Накази начальника КПВВІКУ // Галузевий Державний архів Міністерства оборони України (далі – ГДА МО України). – Ф. 2561. – Оп. 7117. – Спр. 87. – Арк. 120.
2. Ліквідаційний акт // ГДА МО України. – Ф. 2561. – Оп. 7119 С. – Спр. 1. – Арк. 2.
3. Книга алфавітного обліку набору 1991 г. – Там само. – Ф. 2561. – Оп. 7119 С. – Спр. 25. – Арк. 60.
4. Рішення державної комісії з проведення державних іспитів в училищі в 1990 р. – ГДА МО України. – Ф. 2561. – Оп. 7121 С. – Спр. 10. – Арк. 24.
5. Рішення державної комісії з проведення державних іспитів в училищі в 1991 р. – Там само. – Ф. 2561. – Оп. 7121 С. – Спр. 11. – Арк. 22.
6. Рішення державної комісії з проведення державних іспитів в училищі в 1992 р. – Там само. – Ф. 2561. – Оп. 7121 С. – Спр. 12. – Арк. 19.
7. Рішення державної комісії з проведення державних іспитів в училищі в 1993 р. – Там само. – Ф. 2561. – Оп. 7121 С. – Спр. 13. – Арк. 24.
8. Рішення державної комісії з проведення державних іспитів в училищі в 1994 р. – Там само. – Ф. 2561. – Оп. 7121 С. – Спр. 14. – Арк. 26.
9. Історичний формуляр КПВВІКУ // Там само. – Ф. 2561. – Оп. 7124 С. – Спр. 1. – Арк. 32.
10. Книга обліку видачі дипломів // Там само. – Ф. 2561. – Оп. 7126. – Спр. 6. – Арк. 60.
11. Навчальні програми підготовки курсантів КПВВІКУ, 1985 // Поточний архів факультету військової підготовки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (далі – ПА ВФП К-ПНУ). – 123 с.
12. Протокол № 14 засідання вченої ради училища від 29.8.1988 р. // ПА ВФП К-ПНУ. – Арк. 29.
13. Протокол № 14 засідання вченої ради училища від 17.8.1989 р. // ПА ВФП К-ПНУ. – Арк. 15.
14. Протокол № 13 засідання вченої ради училища від 28.8.1990 р. ПА ВФП К-ПНУ. – Арк. 3.
15. Протокол № 1 засідання вченої ради училища від 25.9.1992. р. ПА ВФП К-ПНУ. – Арк. 3.
16. Протокол №1 засідання вченої ради училища від 23.9.1993. р. ПА ВФП К-ПНУ. – Арк.15.
17. Вдовюк В.И. Військово-педагогічні якості офіцера та шляхи їх формування / В.И. Вдовюк. – М. : ВПА, 1971. – 44 с.
18. Воробйов В.С. Інженерні війська Збройних Сил України / В.С. Воробйов. – К. : Вид-во ТОВ “Людопринт Україна”, 2002. – 192 с.
19. Данченко А.М. Військово-педагогічні якості та їх формування у молодих офіцерів / А.М. Данченко. – М. : ВПА, 1966. – 263 с.
20. Драгомиров М.И. Підготовка військ в мирний час / М.И. Драгомиров. – К. : Воспитание и образование, 1986. – 126 с.
21. Иванов В.П. Формирование личности офицера / В.П. Иванов. – М. : Воениздат, 1986. – 141 с.
22. Основы научной организации труда в вузах / М.А. Байков, В.С. Бакаленко, В.И. Бугаев, и др. ; под ред. Ф.П. Тонких. – М. : Воениздат, 1974. – 366 с.
23. Психология и педагогика высшей школы / В.И. Варваров, В.И. Вдовюк, В.П. Давыдов и др. ; под. ред. А.В. Барабанщикова. – М. : Воениздат, 1989. – 366 с.
24. Бабляк В. Танк на постаменті / В. Бабляк // Прапор Жовтня. – 1981. – 9 травня. – С. 3.
25. Галімуліна Т. Подружились / Т. Галімуліна // Прапор Жовтня. – 1969. – 11 березня. – С. 4.

26. Голубович В. Фільм про училище / В. Голубович // Прапор Жовтня. – 1975. – 29 листопада. – С. 4.
27. Демчик С. Звіт кіномитців / С. Демчик // Прапор Жовтня. – 1971. – 16 січня. – С. 4.
28. Дружина вождя звільнила місце... // Подолянин. – 1993. – 15 вересня. – С. 1.
29. Іваненко Є. Ювілейний випуск: Фоторепортаж / Є. Іваненко // Прапор Жовтня. – 1988. – 3 серпня. – С. 4.
30. На вірність Вітчизні: Кам'янець-Подільському вищому військово-інженерному командному училищу імені маршала інженерних військ Харченка – 10 років // Прапор Жовтня. – 1977. – 3 вересня. – С. 3.
31. Нове звання генерала // Край Кам'янецький. – 1993. – 17 липня. – С. 1.
32. Нові спеціальності: Людина вибирає професію // Прапор Жовтня. – 1967. – 4 липня. – С. 4.
33. Сірош Г. Бюст біля училища: Незабутні імена / Г. Сірош // Край Кам'янецький. – 1993. – 7 серпня. – С. 2.
34. Городов П.П. Педагогические основы оценки и учета результатов воспитания курсантов : дис. канд. пед. наук: 20.01.06 / П.П. Городов. – М., 1972. – 197 с.

In the article the exposed stages of becoming and development educational-material bases, features organizationally educational and public-educate works in Kam'yanec-Podil'skomu higher military engineering command school of the name of marshal of engineering's troops V.K. Kharchenko in 70th 90th – of XX age and underline role herein leaders and teachers.

Key words: *Kam'yanec'-Podil'skiy higher military engineering command school, students, preparation, soldiery engineers, issue of young lieutenants.*

Отримано: 20.11.2011

УДК 93/99(4/9)

В. С. Лозовий

БОРИС МАРТОС НА ЧОЛІ МІНІСТЕРСТВА ФІНАНСІВ УНР В ДОБУ ДИРЕКТОРІЇ (1919 р.)

У статті зроблено спробу висвітлити діяльність Б. Мартоса на посаді міністра фінансів УНР.

Ключові слова: *Б. Мартос, міністерство фінансів, українські гроші, Директорія.*

Важливим завданням сучасної вітчизняної історіографії є вивчення проблем національного державотворення. Подальшого дослідження та переосмислення потребує період Директорії УНР, найбільш драматичний період Української революції 1917-1921 рр. Аналіз політичної діяльності українських державних діячів революційної доби, зокрема й Бориса Мартоса, допоміг би врахувати в сучасній практиці набутий досвід через його науково-критичне осмислення та узагальнення. Велику цінність має весь масив інформації про внутрішню політику уряду УНР очолюваного Б. Мартосом, зокрема, й про заходи, спрямовані на стабілізацію фінансово-кредитної системи тощо.